Babi Jar, een bijzondere getuigenis door Kondrasjin

Babi Yar, témoignage extraordinaire par Kondrachine

Babi Yar, an exceptional testimony by Kondrachin

Jean-Christophe Le Toquin

Traducteur : Anneleen Spiessens

Édition électronique

URL : <http://journals.openedition.org/temoigner/1605>

DOI : 10.4000/temoigner.1605

ISSN : 2506-6390

Éditeur :

Éditions du Centre d'études et de documentation Mémoire d'Auschwitz, Éditions Kimé

Édition imprimée

Date de publication : 31 décembre 2014

Pagination : 35-36

ISBN : 978-2-84174-688-0

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Jean-Christophe Le Toquin, « Babi Jar, een bijzondere getuigenis door Kondrasjin », *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 119 | 2014, Online op 01 janvier 2016, geraadpleegd op 23 octobre 2020.
URL : <http://journals.openedition.org/temoigner/1605> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/temoigner.1605>

BABI YAR, EEN BIJZONDERE GETUIGENIS DOOR KONDRASJIN

CD Wat betekent het om een echte Rus te zijn? Het is een erg actuele vraag, nu in Rusland maar ook in Europa opnieuw nationalistische gevoelens de kop opsteken. Dmitri Sjostakovitsj probeerde er in 1962 een antwoord op te formuleren in zijn *Dertiende Symfonie 'Babi Jar'*. Hij citeerde dichter Jevgeni Jevtoesjenko: 'Er stroomt geen Joods bloed door mijn aderen, maar ik voel de verachtelijke haat van alle antisemieten als ware ik een Jood. Het is daarin dat ik mij een ware Rus toon!'

Babi Jar, een ravijn nabij Kiev, is een van die plekken vol sinistere herinneringen die de nazi's ons nalieten. Op 29 september 1941 namen zij wraak voor de Duitse soldaten die ze hadden verloren in branden en explosies gecoördineerd door het Verzet. De Joden die de stad nog niet waren ontvlucht, zo'n 22 000, werden op één dag allemaal uitgeroeid. De slachtpartijen gingen door tot in 1943 en maakten in totaal 100 000 slachtoffers (Oekraïners, Polen en zigeuners). In 1961, toen Jevtoesjenko zijn gedicht publiceerde, was er op de plaats van de massamoorden geen enkel spoor terug te vinden, geen gedenkteken of grafsteen. De Sovjetautoriteiten bleven de misdaden ontkennen en weigerden het specifieke karakter ervan, gericht tegen de Joden, onder ogen te zien. Hierin stonden ze trouwens niet alleen, maar enkel in de Sovjetunie was dit standpunt het resultaat van antisemitische houding van de overheid.

Met zijn *Dertiende Symfonie* levert Dmitri Sjostakovitsj een getuigenis, net in het jaar waarin hij afgevaardigde van de Opperste Sovjet zou worden. Daar waar zijn *Twaalfde Symfonie '1917'* nog een toegeving was ●●●

... aan het regime, vormt de *Dertiende Symfonie* een striemende aanklacht tegen de misdaden tegen de menselijkheid (1. Babi Jar), tegen het verraad van idealen in ruil voor professioneel en materieel succes (5. Carrière) en tegen de angst onder de dictatuur (4. Angst). Deel 3 (In de winkel) is opgedragen aan de moedige Russische vrouwen terwijl deel 2 (Humor) de niet-aflatende en bijtende kracht van humor bezingt.

Het regime tekende bezwaar aan tegen het gedicht *Babi Jar*, omdat het ging over de uitroeiing van Joden in Kiev. Volgens de officiële doxa waren de slachtoffers allemaal Sovjets; hun nationaliteit werd zelfs niet vermeld. Na een mislukte poging om de tekst te wijzigen, gingen de autoriteiten over tot het saboteren van de productie. Dirigent Jevgeni Mravinski haakte af en werd vervangen door Kirill Kondrasjin. De basstem, essentieel voor de symfonie, was lid van het Bolsjoj-theater en werd op het laatste nippertje opgeëist voor een voorstelling van *Prins Igor* (op ResMusica.org vindt u een interview met Irina Sjostakovitsj over de moeilijke omstandigheden waarin het werk tot stand kwam: 'Dimitri face à son oeuvre'). Ondanks de vele tegenslagen ging het stuk op 18 december 1962 in première in de Grote Zaal van het Conservatorium. De symfonie werd nogmaals gespeeld op 20 december en met zorg opgenomen. Deze opname wordt nu heruitgegeven door Praga Digitals. Het gaat om een andere en zeldzamere versie dan die van 1967 voor Melodia: hoewel de dirigent en het orkest dezelfde zijn, horen we in 1967 een gecensureerde tekst.

Een nieuwe symfonie van Sjostakovitsj was op zich altijd een belangrijk evenement in de muziekwereld ten tijde van de Sovjetunie. Een symfonie beluisteren waarin de componist onverbloemd kritiek uit op zijn hele orkestoeuvre, is niets minder dan een historische ervaring.

Dan dringt de vraag zich op: beschikken de uitvoerders over voldoende artistiek talent om dit moreel hoogstaand en complexe stuk te brengen? Het antwoord is: jazeker. De spanning en de emotie zijn voelbaar vanaf de eerste maten. De bas, Vitaly Gromadski, declameert het gedicht met veel precisie in het eerste deel, opdat de zaal geen woord zou missen. De beladen sfeer van de inleiding ruimt plaats voor het Filharmonisch Orkest van Moskou en het koor, die werkelijk de ziel uit hun lijf spelen. Met een onnavolgbaar enthousiasme brengen ze de muziek tot leven tot ze ermee versmelten. De opname uit 1967 maakte al grote indruk en is zonder twijfel een mijlpaal in de muziekgeschiedenis, maar de versie uit 1962 is natuurlijk uniek omdat het gaat om

zowel een artistiek als een politiek document. Bovenal is het een tastbare en rechtstreekse getuigenis van mensen die de herinnering hebben willen bewaren aan zij die werden uitgeroeid omdat ze 'anders' zouden zijn: ze behoorden tot een ander ras, tot een andere religie.

Maar vanwaar die fascinatie, bij Sjostakovitsj, voor het lot van de Joden? Een fascinatie die hem ertoe brengt andermaal zijn carrière op het spel te zetten? In 1936-1937 werd hij door Stalin al stevig op de vingers getikt omwille van zijn te moderne en erotische opera *Lady MacBeth uit het district Mtsensk*, en ook tussen 1948 en 1953 kreeg hij het zwaar te verduren omdat zijn symfonieën te tragisch (*Achtste Symfonie*, 1943) of te vrolijk (*Negende Symfonie*, 1945) zouden zijn. Irina Sjostakovitsj vertelt ons dat haar man veel Joodse vrienden had, sommigen waren muzikant, en dat hij zich daarom 'de Joodse zaak' zo aantrok. Sjostakovitsj nam een groot persoonlijk en professioneel risico met de *Dertiende Symfonie*. De laatste woorden uit het stuk laten daar geen twijfel over bestaan: 'Ik maak carrière door er geen te maken.' Op het kerkhof van Novodevitsji in Moskou siert een discreet christelijk kruis het graf van Sjostakovitsj.

De CD bevat verder nog fragmenten uit de titanische cantate *Oktober* van Sergej Prokofjev. Hij componeerde het stuk in 1937 ter gelegenheid van de twintigste verjaardag van de Revolutie, maar het werd pas in 1966 uitgevoerd door Kondrasjin en zijn orkest. Het is een opmerkelijk document (op Resmusica.org leest u een recensie van deze opname, die eerder bij Melodia verscheen) maar op geen enkele manier te vergelijken met Babi Jar.

Een laatste woord van lof voor de uitmuntende geluidstechniek, waardoor Vitaly Gromadski's voordracht van *Babi Jar* en het spel van Kondrasjins orkest volledig tot hun recht komen. ■

Jean-Christophe Le Toquin
(Vertaling: Anneleen Spiessens)

→ Meer info

◆ Dmitri Sjostakovitsj (1906-1975): *Dertiende Symfonie 'Babi Jar'*, op. 113. Sergej Prokofjev: *Oktober*, Cantate voor de twintigste verjaardag van de Revolutie, op. 74. Vitaly Gromadski, bas. Russisch Staats Academie Koor, Koor Yurlov. Filharmonisch orkest van Moskou onder leiding van Kirill Kondrasjin. 1 SACD Praga Digitals PRD/DSD 350 089. Opgenomen in de Grote Zaal van het Conservatorium van Moskou op 20 december 1962 (*Babi Jar*) en in Moskou op 5 mei 1966 (*Oktober*). Presentatie in het Engels en het Frans, tekst van de symfonie en de cantate in het Russisch (Latijns schrift) en het Engels. Duur: 79'20.